

De bestraffing van overspel in Maastricht

Op de achterzijde het Maastrichtse Gerechtigheidsstafereel geschilderd door Jan van Brussel (c.1475). Wellicht gemaakt in opdracht van Guy de Brimeu (1433–1477), die –als vertrouweling van hertog Karel de Stoute– vanuit Maastricht de omliggende gebieden in de Bourgondische Nederlanden bestuurdde. Collectie Bonnefantenmuseum, Maastricht.¹

Op de voorzijde het beeld van Justitia als onderdeel van de Gerechtigheidsbrunnen op de Römerberg in Frankfurt am Main (2022).

De bestraffing van overspel in Maastricht

'Nu sult gij het kuypken draegen'

Erik Werps
www.steekspel.eu

Stichting Science & Stories
mei 2023

een Man van Ourspel overtuigt Zynde
gecondamneert om het kuipje te dragen
rondom het stadhuis te Maastricht.

Veroordeeld tot het dragen van de kuip. Pentekening door Philippe van Gulpen (c.1850).
Collectie LGOG, album II - Ph. van Gulpen, Historisch Centrum Limburg, Maastricht.

Een opmerkelijke tekening sierde de middenpagina's van het tijdschrift *Maasgouw* nr. 4 (2022).² Het betrof een pentekening, die Philippe van Gulpen circa 1850 maakte en die van de redactie van *Maasgouw* de titel *kuipdrager* kreeg. Kennelijk ging het om een man, die vanwege overspel werd bestraft om in het openbaar 'een kuipje te dragen'. Het leek de redactie een nogal vreemde straf en daaruit volgde een uitnodiging om de symboliek daarvan te verklaren.

Dit artikel is daarom bedoeld om aan de uitvoering van deze schandstraf te Maastricht én de symboliek enige duiding te geven.

Zoals u op de tekening ziet, beschreef van Gulpen het tafereel als volgt: 'een man van overspel overtuigt zijnde gecondamneerd om het kuipje te dragen rondom het stadhuis te Maastricht.' Om allereerst het bijschrift goed te begrijpen, zullen we kort stilstaan bij de betekenis van het werkwoord *overtuigen*. De huidige betekenis van *overtuigen* is door bewijs en redenering iemand iets doen geloven. In de 19e eeuw lag het in de context van deze tekening net even iets anders. Iemand was *overtuigd*, als door een *getuigenis* zijn schuld was aangetoond.³ Met andere woorden: het overspel van de man was juridisch bewezen.

Mariaheiligdom Rocamadour in Zuid-Frankrijk was eeuwenlang een bekende bedevaartsplaats. Foto van het Maria-altaar, 2017.

Richten we ons nu op de tekening zelf. Deze zou rond 1850 zijn gemaakt, maar om een eigentijdse situatie ging het waarschijnlijk niet. Afgaande op de kleding van de veroordeelde man lijkt het eerder om een tafereel uit de 16e of 17e eeuw te gaan. Ook de manier waarop hij 'het kuipje' onder zijn arm moest dragen, oogt nogal vreemd. Was dit nu een strafvoltrekking waaraan een toeschouwer kon zien, dat hier iemand vanwege overspel op vernederende wijze werd bestraft...? Echt overtuigen doet het ons niet.

De bestraffing van overspel evolueerde in de loop der tijd. Een belangrijke vraag was of het delict moest worden berecht door de kerk of door de staat. Gaandeweg ontstond een gedeelde bevoegdheid, die in de praktijk vaak alsnog tot discussie leidde. Bijvoorbeeld wanneer sprake was van andere strafbare feiten.⁴ Daarnaast kon een rechtbank bij iedere uitspraak terugvallen op bestaand gewoonterecht. Deze straffen konden per stad behoorlijk verschillen.⁵

Laten we eens kijken hoe het in Maastricht zat. De eerste bron die we raadplegen zijn de statuten van Maastricht uit 1380. Hierin zijn drie artikelen voor ons van belang. Artikel 105 bevat de bestraffing van overspel, art. 106 die van bigamie (tweewijverij) en

Pelgrim onderweg. Prent naar een tekening van Hans Holbein jr. uit Lof der Zotheid van Erasmus (ed. 1516). Rijksmuseum Amsterdam, RP-P-OB-21.908.

art. 110 die van pooierschap. We benoemen deze drie artikelen, omdat ze op dezelfde manier werden bestraft. Wat verder nog aardig is: de statuten zijn in fonetisch Mestreechs geschreven en nog steeds als zodanig te herkennen.⁶

De titel van art. 105 luidt als volgt: 'Wee overspel dryft, wie he der stat beteren sal alle jore.' Oftewel: wie overspel bedrijft, hoe hij de stad gedurende alle jaren genoegdoening zal geven. Centraal bij de bestraffing stond dus de genoegdoening, die de overtreder aan de stad (de gemeenschap) verschuldigd was.

We vervolgen de tekst in het Nederlands. Als iemand overspel pleegde met een ander, terwijl beiden gehuwd waren en in het ene jaar terecht waren beschuldigd, maar zich niet van hun overspel onthielden, waarna ze ook in een ander jaar terecht werden beschuldigd, moesten ze als genoegdoening aan de stad 'eynen weegh te Rochimadon' (een pelgrimage naar Rocamadour) maken en wel binnen 40 dagen nadat hun dit was opgedragen.⁷

Men kreeg als het ware eerst een gele en daarna een rode kaart. Bijzonder is ook wat er gebeurde, als het overspel voortduurde. In dat geval zou ieder van hen opnieuw dezelfde genoegdoening aan de stad verschuldigd zijn. Een herhaalde reis naar Rocamadour was in feite een mission impossible, want vanaf het Vrijthof gerekend ging het heen en terug om een voettocht van zo'n 2000 kilometer.

In het daaropvolgende art. 106 stond beschreven hoe iemand aan de stad betering moest doen, die in zijn eigen huis een minnares naast zijn echtgenote erop nahield. Oftewel: 'Wie he beteren sal de eyne tsartse vrouwe bij sijn gecoght wijf zet.' Een tsartse (des hartse) vrouw was een minnares. Ook hier was het systeem met gele en rode kaarten van toepassing. Na inkeer en boetedoening via de pelgrimstocht was de misstap als het ware uitgewist en kon men weer meedraaien in de gemeenschap.

In art. 110 trad men tegen de praktijken van een pooier strenger op. Toch kreeg ook hij na betering een tweede kans. Ook nu bestond de betering uit een pelgrimstocht naar Rocamadour, waarvoor hij een jaar uit de stad moest wegblijven. Liet hij zich eerder zien, zou hij voor eeuwig worden verbannen. – Wat met een prostituée gebeurde, stond niet vermeld.

Ook voor het toebrengen van lichamelijk letsel, smaad en andere eerberovingen werden mensen van Maastricht naar Rocamadour gestuurd. Volgens de officiële statuten werd dus voor diverse vergrijpen dezelfde straf toegepast. Laten we terugkeren naar de bestraffing van overspel.

In 1486 werd in Maastricht bepaald dat overspel bij poorters nog steeds moest worden bestraft met een bedevaart naar Rocamadour, plus een boete van twee mark.⁸ Zo staat het in de Kroniek van Maastricht, die in de 19e eeuw nota bene werd geschreven door Philippe van Gulpen zélf. Van Gulpen was dus niet alleen de tekenaar van onze kuipdrager en duizenden andere werken. Hij deed ook zijn eigen historisch onderzoek en was schrijver van deze Kroniek. We komen er later op terug.⁹

Want hoe zit het nou met het kuipdragen in Maastricht? De eerste vermelding vinden we in het proefschrift van Charles Ruijs de Beerenbrouck, waarin hij het strafrecht in het oude Maastricht beschreef. Als een van de ontorende straffen noemde hij het kuipdragen in een casus uit 1559. De casus betrof een discussie tussen het hoog- en laagrecht over de vraag of overspel crimineel dan wel civiel was. Nadat de verdachte een jaar lang in De Lanscroon gevangen was gezet, werd besloten dat het delict crimineel was en voor het hooggerecht moest komen.^{10,11}

Een voorarrest van een jaar was lang, maar gezien de omstandigheden niet zonder reden. Twee verdachten waren opgepakt in het eerste huis van het dorp Scharn. Het huis lag in een grensgebied, dat lange tijd door onguere types werd bevolkt en dat volgens de stad Maastricht nog net tot haar gezag behoorde. Uiteindelijk werd de ene verdachte veroordeeld vanwege doodslag en de ander tot het kuipdragen wegens overspel.¹²

Voorlopig is dit de enige vermelding die we vonden van het kuipdragen in Maastricht. We maken daarom een uitstapje naar Tongeren en Hasselt om te zien hoe het daar met het kuipdragen zat.

We beginnen in Tongeren, waar het in de 16e eeuw kennelijk slecht gesteld was met de huwelijksmoraal. Dit tot ergernis van de bestuurders. De magistraat van Tongeren had daarom de volgende actie bedacht. Op 12 oktober 1529 verkondigde men, dat degenen die in overspel leefden of twee vrouwen hadden zich binnen drie dagen moesten

beteren of anders bereid moesten zijn om de hiervoor geldende straffen te ondergaan.¹³

Welke impact deze maatregel had, weten we niet. In ieder geval werd in 1535 Anna Augustijns uit het dorp Rutten veroordeeld om 'die cuype ende steen' te dragen en wel 'drij dagen lank na den alden hercomen'.¹⁴ Dit was dus een uitspraak naar gewoonterecht. Volgens die (oude vorm van) rechtspraak werd het dragen van strafstenen alleen aan vrouwen opgelegd en moesten mannen de kuip dragen. Maar in Anna's geval combineerde men de straf om de last te verzwaren.¹⁵

Strafstenen –hier met vrouwengezicht– bevestigd aan een halsketen.

In de stadsverordening van Hasselt uit 1539 draaide men de zaak om. Hier moesten vanaf dat jaar juist overspelige mannen de strafstenen dragen en ontuchtige vrouwen de kuip. Zo kregen twee gerechtsdienaren in 1541 een gage van 22½ stuiver, omdat zij 'Ghyse Heyleven by syn houre (hoer) bevonden' en naar de gevangenis in Hasselt hadden gebracht. Ook kregen ze vier stuivers voor het maken van de kuip, die de vrouw tijdens de processie op Palmzondag moest dragen, terwijl de man de stenen droeg.¹⁶ Dezelfde taakverdeling tussen man en vrouw zien we opnieuw in Hasselt in 1564. Tiel de lakenvolder woonde op de Broekmolen, waar hij in overspel leefde met Marie Gheetse. En terwijl Tiel werd veroordeeld om de stenen te dragen, moest Marie dat met de 'cuype' doen.¹⁷

Een wezenlijk aspect van een vernederende straf was dat deze in het openbaar werd voltrokken. Het was een van de redenen waarom de straf bij voorkeur tijdens drukke momenten in de stad of tijdens een processie werd uitgevoerd. In 1620 leefde in Hasselt een overspelige man, die zijn vrouw en kinderen verlaten had. Hij werd veroordeeld tot het dragen van de 'steen en cloaten met die ketene

in den hals hangende rontom die stadt duer die straten gelyck die processie gaet'. Hij moest dus –als boetedoening– dezelfde route als die van de processie lopen.¹⁸

Het kuipdragen via een rondgang door de stad werd trouwens niet alleen bij overspel, maar ook bij andere delicten toegepast. In 1624 werd Maye Vaters, die slaande op een ijzeren pan door Hasselt liep en daarbij 'leelycke scandaleuse dingen' had geroepen, veroordeeld tot het dragen van de 'cuyp' rondom de stad en vervolgens voor eeuwig verbannen.¹⁹

Overigens konden de strafbedevaarten uit de middeleeuwen na circa 1500 worden afgekocht of vervangen door verbanningen. In andere gevallen en afhankelijk van de individuele situatie werden mensen aan de kaak te pronk gesteld of tot een rondgang met de kuip (of strafstenen) veroordeeld. Vaak werden straffen gecombineerd en werd iemand onmiddellijk na het kuipdragen de stadspoort uitgeleid en verbannen.²⁰

De laatste zaak die we met betrekking tot het kuipdragen tegenkwamen, vond plaats in 1725 toen de schout van Hasselt een mogelijke kindermoord onderzocht. Deze moord zou buiten de stad door Marie in de Meldertstraat zijn gepleegd. Marie was door Jan Pandelaers verleid, bezwangerd en bedrogen. Zij getuigde dat de vrouw van Jan haar zou hebben gezegd: 'Doe vervloecde hoer, nu sult gij het kuycken draegen'. Waarop Marie had geantwoord: 'Ick ben tevreden, ick hebbe d'eere van uwen man soo lange binnen gehouden. Maer nu ghy het uytbrengt, soo sal ick de stadt incomen ende u soo arm maecken als ick ben'. Kennelijk maakte zij zich over de beschuldiging van de moord op haar kind geen zorgen, hoewel daarop bij overtuigend bewijs de doodstraf stond.²¹

Zo heeft u een beeld van het kuipdragen in Hasselt, Tongeren en Maastricht en blijkt verder uit de literatuur, dat deze straf in de 18e eeuw steeds zeldzamer werd.²² Maar nog steeds hebben we geen afbeelding, die het tafereel van Philippe van Gulpen bevestigt. We moeten ons blikveld verruimen.

Als we dan zoeken naar het bestraffen van overspel in andere steden, komen we al snel tot resultaat. Het dragen van de kuip blijkt namelijk identiek met het dragen van gelijksoortige instrumenten, die alleen in naam iets verschilden. In zekere zin

lijkt het dragen van de kuip een streekgebonden zegswijze, omdat elders werd gesproken over het dragen van de ton dan wel van de houten huik, rok of (schand)mantel.²³

In deze schandmantel schuilt nu de symboliek voor het hele arsenaal, zoals uit het volgende voorbeeld blijkt.

In 1491 had men in Gent bepaald dat ouders, die hun kinderen uit winstbejag tot prostitutie brachten, een drievoudige straf zouden krijgen. Allereerst de kaakstraf, daarna een schandtocht in een houten mantel, en tot slot het levenslang dragen van een voor iedereen herkenbare gele tabbaard. Het rondlopen in een houten mantel was dus het startsein voor de levenslange straf om een beschamend kledingstuk te dragen. Of... stond op zijn minst symbool hiervoor, wanneer de textiele versie achterwege bleef. Dit is de symboliek voor het dragen van de kuip in Maastricht.²⁴

De Maastrichtse kuip bestaat niet meer. Maar in diverse steden zijn schand- of stadstonnen bewaard gebleven, zoals in Nijmegen, Leiden, Delft en Den Haag. Verder behoort een kunstig bewerkte houten huik tot de collectie van het Noordbrabants Museum in Den Bosch. Ook in Duitsland en elders worden nog (schand)mantels bewaard.²⁵ Met slechts één blik op een dergelijke ton of mantel wordt duidelijk hoe dit instrument gedragen werd.

Als vernederende straf werd een ton of een kuip niet onder de arm, maar om het lichaam gedragen. Ook voor de situatie in Maastricht moeten we uitgaan van een omgekeerde kuip met de breedste opening onderaan. De kuip werd gedragen als een kledingstuk tot schande van de veroordeelde die ermee getooid werd. De tonnen van Nijmegen en Leiden werden in de stadskleuren geschilderd en met het stadswapen versierd. Vermoedelijk is dit ook bij de Maastrichtse kuip het geval geweest. Verder heeft men op sommige Duitse exemplaren de (potentiële) delicten afgebeeld.²⁶

De tekening van Philippe van Gulpen (1792–1862) beantwoordt dus niet aan de historische realiteit. Dat kan ook haast niet, want hij heeft tijdens zijn leven een dergelijke bestraffing nooit gezien. Het kuipdragen werd in de loop van de 18e eeuw al minder populair. Met de komst van de Franse revolutie werd het gebruik van dit soort instrumenten als een typisch feodale manier van de

Schandmantel met masker, foto c.1955. Museum Niederösterreich, Wenen.

rechtsuitoefening gezien en definitief afgeschaft. Het op een schavot aan de kaak stellen bleef in de 19e eeuw overigens wél bestaan.²⁷

We vermoeden dat van Gulpen tijdens zijn historisch onderzoek in de archieven van Maastricht ook het kuipdragen als bestraffing van overspel heeft aangetroffen. Onbekend met het fenomeen heeft hij geprobeerd om hiervan een voorstelling te creëren. Met zijn tekening als inspiratie en een halve getuigenis (uit 1559) ligt de bal nog steeds bij ons om het kuipdragen in Maastricht meer profiel te geven.

Schandmantel versierd met taferelen van potentiële delicten, c.1775. Bayerisches National Museum, München.

Stadston van Nijmegen, foto's links (2005) en rechts (2009). Collectie Valkhof Museum, Nijmegen. Deze ton is in vier vakken verdeeld en in de stadskleuren rood en zwart geverfd. Op elk vak staat een stadswapen met daaronder telkens één cijfer, die samen het jaar 1618 vormen. In dat jaar ontving kuiper Evert Haghens tien

gulden voor het maken van een 'tonne of houtten heuck tott straff van eenige delinquanten'. Schilder Handrick Pieterss kreeg zes gulden voor het 'verwen en schilderen van de holte heuck ende cloten' die vervolgens in de hal van het stadhuis hingen.²⁸

Delftsblauw wandtegeltje (1620-50) en de schandton van Leiden (18e eeuw). Museum De Lakenhal, Leiden.

Het dragen van de Spaanse mantel. Trondheim, Noorwegen.

De statuten van Maastricht (1380)

Dit is die toeffel, wie men sueken ende vinden sal die puncten der statuten van Tricht hie na gescreven.

Item CV. De overspel drijft, wie he der stat beteren sal, alle jore.

*So we mitten anderen overspel drijft, ende sij beide ander man ende wijf hebben, ende sij des eyns joirs dar van gewrueght sijn mitter woirheit, ende sich des niet en hueden, war bi dat sij mitter woirheit ten anderen jore gewrueght werden mit manlic anderen, so solen sij ende manlic van hon, der stat teinre beteringen, doen eynen **weegh te Rochimadon** bynnen XL daghen dar na dat hon dat geroepen ende gheboden sal werden; ende die selve beteringe sal manlic van hon also voert alle joer der stat doen, of dat sake is dat sij voertmeir mit manlic anderen gewrueght werden mitter woirheit, na inhalden deser statuten, ende beterden sij heymelic, war bi dat sij niet openbair gewrueght en woirden, ende dat kunde vertuight werden, so en solen sij der stat niet te menre beteringe doen.*

Item CVI. Wie he beteren sal de eyne tsartse vrouwe bij sijn gecoght wijf zet.

*We eyne tsartse vrouwe by sijn gecoght wijf set in sijn seelfs huys, ende die nageburen haldent dar voer, ende id weirde mitten nageburen cleirlic vertuight na der famen, die solen der stat, manlic van hon, doen eynen **weegh te Rochimadon**, in alle der formen ende maniren tailhans vorscreven; ende also sailt sijn mitten manne dee sijn guet wijf van home jaight ende eyn ander by home zet.*

Item CX. Wie men die putiere die op ledighe wijf leven, corrigeren sal.

*So weme men vertughen kan van quader famen als dat he op ledighe wijf leeft, of den der stat knapen op honnen eydt dar voer inbrengen, de sal der stat doen eynen **weegh te Rochimadon**, ende dar toe eyn joir uytter stat gebannen sijn, ende queme he dar boven bynnen den tijde, mit daghe of mit nachte, inder stat of vriheit van Tricht, ende he des vertuight woirde, dee solde ewelic ende om mermeir abain sijn.*

Dit is de tabel, waarin men de punten uit de **statuten van Maastricht** zal vinden, hieronder beschreven.

Art. 105. Degene die overspel bedrijft, hoe hij de stad –alle jaren– genoegdoening zal geven.

Als iemand overspel pleegt met een ander, en ze beiden een andere man en vrouw hebben, en zij in het ene jaar daarvan terecht zijn beschuldigd, maar zich niet onthouden, waarna ze (ook) in een ander jaar met elkander terecht worden beschuldigd, moeten zij –en ieder van hen– als genoegdoening aan de stad een **pelgrimage** naar **Rocamadour** maken binnen 40 dagen nadat dit hun is afgekondigd en opgedragen. En diezelfde voldoening zal vervolgens ieder van hen elk jaar aan de stad verschuldigd zijn, in het geval dat zij vervolgens nog steeds terecht met elkander worden beschuldigd, volgens inhoud van deze statuten. En als ze in het geheim genoegdoening gaven, waarbij ze niet in het openbaar beschuldigd werden en (hun overspel) bewezen kon worden, zo zullen ze de stad niettemin genoegdoening geven.

Art. 106. Hoe degene genoegdoening zal geven, die een minnares naast zijn wettige echtgenote erop nahoudt.

Wie een minnares naast zijn wettige vrouw in zijn eigen huis zet, en de bureu beschouwen haar als zodanig, en het wordt door de bureu op erewoord duidelijk bevestigd, zullen zij –en ieder van hen– voor de stad een **pelgrimage** naar **Rocamadour** moeten maken, op alle hierboven voorgeschreven manieren; en zo zal het ook zijn met de man die zijn wettige vrouw verjaagt en een ander bij zich zet.

Art. 110. Hoe men de pooiers die op prostituées leven, zal corrigeren.

Van wie men door getuigenis kan bewijzen van diens slechte reputatie, dat hij van prostituées leeft, of waarvan de gerechtsdienaren dit onder ede verklaren, die zal voor de stad een **pelgrimage** naar **Rocamadour** maken, en daarvoor een jaar uit de stad worden verbannen, en als hij desondanks binnen deze tijd, bij dag of bij nacht, in de stad of vrijheid van Tricht zou komen, en dit van hem bewezen werd, zou hij voor altijd en eeuwig verbannen worden.

Colofon

De bestraffing van overspel in Maastricht is een uitgave van Stichting Science & Stories Weert, mei 2023

adres: info@steekspel.eu
www.steekspel.eu

Auteur, tekst- en beeldredactie: Erik Werps
Omslag: Art-is communicatie, Weert
Ontwerp en opmaak: Rob van de Meulenhof
Druk: Bullseye Print, Panningen

Niets uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het feuilleton SteekSpel (in twaalf delen) over de herkomst en betekenis van de Rogstekers van Weert zie www.steekspel.eu

Noten, geraadpleegde bronnen en literatuur:

- 1 Bonnefantenmuseum Maastricht, inv.nr. 1006353. Roebroeks, F., *Het Maastrichtse Gerechtigheidstafereel*, in: Maasgouw, jg.138, 2009, p35-44.
- 2 De Maasgouw is al bijna 150 jaar het verenigingsblad van het LGOG, het koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.
- 3 Voor de betekenis van het werkwoord overtuigen in het Woordenboek Nederlandsche Taal (WNT) zie <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=WNT&actie=article&uitvoer=HTML&id=M051534>. Geraadpleegd in maart 2023.
- 4 De Brouwer, J., *De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie d1*, 1971, p5-7.
- 5 De Brouwer (1971), p10-11.
- 6 Crahay, L., *Coutumes de la ville de Maestricht*, 1876, p107-110. Een volledige versie van deze artikelen vindt u op p10 van deze uitgave.
- 7 *Rochimadon* is de Maastrichtse benaming voor Rocamadour. In Hasselt werd deze plaats *Rutsemedouwe* genoemd. Roc Amadour staat voor Rots van Amadour. Hoog in de steile rotswand van Amadour was een kapel gevestigd, waarin een Mariabeeld stond. Punt was dat hier -kennelijk op voorspraak van Maria- veel wonderen gebeurden. Bovendien werd in 1166 het geconserveerd lichaam van een kluizenaar gevonden, die in een van de grotten had gewoond. Omdat zijn naam niet bekend was, werd hij naar zijn vindplaats Amadour genoemd en werd zijn lichaam in de kapel geplaatst. Door het wonderbaarlijk Mariabeeld én de aanwezigheid van het lichaam van (de heilige) Amadour werd het plaatsje een populair pelgrimsoord.
- 8 De boete diende wellicht om de procedurele kosten van de rechtsgang te dekken. Volgens het charter van Maastricht uit 1372 stond een mark gelijk aan 20 schellingen. Crahay (1876), p445.
- 9 Eversen, J.M.H., *Kroniek der stad Maastricht*, in: Maasgouw, jg.6, 1884, p67. - Spronck, L., *Philippe van Gulpen 1792-1862. Chroniqueur met pen en penseel*, 2005, p38-39.
- 10 Ruys de Beerenbrouck, C.J.M., *Het strafrecht in het oude Maastricht*, 1895, p111.
- 11 Tot 1664 was het stadhuis van Maastricht in twee naast elkaar gelegen panden gevestigd. Het ging om De Lanscroon en De Liebaert. In De Lanscroon bevond zich ook een gevangenis. Beide panden werden in 1931 gesloopt, waarna op deze locatie in de Grote Staat het grootwinkelpand van Vroom & Dreesmann verrees.
- 12 Eversen, H.P.H., *Limietbeschrijvingen van Maastricht*, in: Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg d19, 1882, p380.
- 13 Perreau, M., *Tongres et ses monuments*, in: Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique d5, 1848, p123.
- 14 Perreau (1848), p126-127.
- 15 De Win, P., *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de Zuidelijke Nederlanden van de Middeleeuwen tot de Franse Tijd bestudeerd in Europees perspectief*, in: Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België d139, 1991, p47.
- 16 Caluwaerts, G., *Hasselt Intra Muros. Hasselt binnen de oude wallen*, 1989.
- 17 Grauwels, J., *Kroniek van Hasselt (1078-1914). Grepen uit het dagelijks leven*, 1982, p47.
- 18 Frère, M., *De straffen in het oud-Tongerse strafrecht*, in: Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis d21, 1953, p342-343.
- 19 Grauwels (1953), p73.
- 20 De Win (1991), p89, 91.
- 21 Grauwels, p109.
- 22 De Win, p93-94.
- 23 De Win, p80-81.
- 24 De Win, p91.
- 25 De Win, p81.
- 26 De Win, p81-83.
- 27 De Win, p179.
- 28 Schevichaven, H.D.J. van, *De schandsteen en de stadston*, in: Penschetsen uit Nijmegen's verleden d1, 1898, p284.

In de huidige tijd is het (in Nederland) verboden om een veroordeelde een straf te geven, waarbij deze met opzet te schande wordt gezet. In plaats daarvan wordt een boete, een vrijheidsbeperking of andere straf opgelegd. Op zich heeft elke straf een schandelijke uitwerking, die -als het goed is- ertoe bijdraagt om herhaling van het misdrijf te voorkomen.

Vanuit historisch perspectief is het nog niet héél lang geleden, dat het uitdelen van schandstraffen een normaal verschijnsel was. Met name misdrijven zoals oplichting, bedrog, smaad, belediging en blasfemie werden bestraft met schandstraffen. Evenals prostitutie, uitbuiting en overspel.

Een schandstraf werd per definitie in het openbaar voltrokken. Het was immers de bedoeling om de veroordeelde publiekelijk te straffen en daarmee te schande te zetten. Dat kon bijvoorbeeld door een smadelijke rondgang door de stad - of door een tepronkstelling aan de kaak of op een schavot. Bovendien mocht het publiek de veroordeelde uitjouwen of met rotte eieren of andere vuiligheid bekogelen.

Dit artikel is geschreven naar aanleiding van een oproep in Maasgouw nr. 4 (2022). Daarin werd een tekening getoond van Philippe van Gulpen (1792-1862), een bekende tekenaar van stadsgezichten en panorama's in en rond de stad Maastricht. Op de tekening is een man te zien, die wegens overspel was veroordeeld om 'het kuipje te dragen'. Omdat de betekenis van deze straf in de vergetelheid is beland, luidde de vraag om de achtergrond en symboliek van de straf te verklaren.

Bijgaand treft u een uitgebreidere versie van het artikel aan, dat we in maart 2023 aan de redactie van Maasgouw hebben aangeboden. Maasgouw is het verenigingsblad van het LGOG, het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.

Dit artikel wordt u aangeboden door SteekSpel. Een digitale versie is gratis te lezen op: <https://www.steekspel.eu>.

Wilt u het verhaal in druk ontvangen?
Neem dan contact op via de website.